

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА IV СВЕЗКА III

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕДНИК :

Проф. ЛАЗАР Т. ЦЕРОВИЋ.

ЦЕТИЊЕ,

К. Ц. ДРЖАВНА ШТАМПARIЈА.

1898.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ДИЧНОМ ПРЕДСЈЕДНИКУ

ДРУШТВА „ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“
Војводи ИЛИЈИ ПЛАМЕНЦУ

Кад требаше крвљу принијети жртве
Ка олтару Српства и српске слободе;
Кад требаше снаге и мишица храбри,
Да с' арсланом силним тешку борбу воде —

У редове прве Црногорских лава
Дизао си руку на спрам турске силе,
А свијетла Њорда, спрам сунчаним сјајем,
Блистала ти као суза српске виле...

А данаске... ~~Свети, Епромјену се време!~~...
— Мјесто бритких Њорда сад ~~Српски~~ мјесту.
Запође се борба културнога рада, —
И народи махом у ту борбу крећу...

..... Па и сада ти си међ првима борац —
— Саплео си „Вјенац“ Црногорском стјењу
И уждио „Лучу“ да обасја путе
Ка побједи новој: знању и умјењу!...

За то прими хвалу, хвалу рода свога,
Хвалу пјесме младе из крајишки' гора,
Па и од сад буди Црној Гори дика,
— И народу твоме заблистаће зора!...

Бос. Петровац,

Богдан Крајишник.

ВИТЕЗ НАШЕГА ДОБА

од Карамзина

ПРЕВЕО Петар П. Мајић.

П р и с т у п.

Од неког времена ушли су у моду историјски романи. Једна врста људи, која се у књижевном језику назива автори, узнемирава свештени прах Нумин, Аврелијев, Алфредов, Карломанов, и, користећи се још од старине добивеним правом, ако се може назвати „правом“, изазивају старе јунаке из њихове уске кућице (као што вели Осијан), да они, појавивши се на сцену, забављају нас својим причама. Врло лијепа комедија попица! Један устаје из гроба у римској този; други у шпанској краткој јапонци с пријем брцима — и сваки од њих, протрљавши очи, почне своју историју још од јаја Леде. Само они, што су склоњени дубоком пронолућу, често зијевају, а с њима заједно... и читаоци овијех историјских едеогађаја. Ја никад нијесам био ревносни пошљедовач мода, (што је у давашњем помодном свијету пријешла у крв), па нећу да будим и узнемиравам прах умрлијех великана човјечанства; не волим, да моји читаоци зијевају као у дријемежу — и зато мјесто историјског романа мислим испричати романтичну историју једног мојег пријатеља. У осталом, ако не радо слушаш — и не слушај, цаба ти, само ме пусти да ја причам. Ово је моје главно правило.

ГЛАВА I.

Рођење мојег јунака.

Ако питате ко је он? То ви ја нећу казати. Име није човјек — веле наши стари. Али тако живо, тако ћу вам јасно описати својства и особине мојег пријатеља — црте лица, узраст, и све, све да ћете се насмијати и прстом на њега показати... Шљедоватељно он је жив? — Без сумње, и у случају нужде може доказати, да ја нијесам лажљивац и да нијесам о њему измислио ни једне рјечице, ни једног дјела — ни жалосног, па ни смијешног. Ипак... потребно је, како му недраго

назвати га, јер честе замјенице наша интелигенција не трпи, (на примјер: и он је био с нама у томе друштву — не радо се трпи, јер мода тражи, да се каже: и господин Н. сматрао је за част учествовати у томе друштву); дакле, да га назовемо — Леон.

На блатној обали Волге, гдје у њу утиче прозачна ријека Свијага и гдје је, као што је познато из историје Наталије, Бољарске кћери, живио и ум'ро као изгнаник невини племић Љубославски, — ондје, у маленом селу родио се праћед (исто је рећи што и прапраћед), ћед и отац Леонов; ту се родио и Леон главом, баш у оно доба, када се природа, као љубазна гиздавица сједећи за туалетским столом, одијевала у најљепше своје прољетно ођело, бијелила се и руменила (не буди речено, као неке наше) прољетнијем цвијећем, огледивала смјешећи се у огледалу прозачнијех вода, и у истом тренутку, када је зрак свјетлости дотакао његову очну опону у ораховом грмену једанак запоју славуј и шева, а у брезовој рупи завриште сова и кукавица! Лијепо и рђаво предзнамење, по којему осамдесетогодишња бабица, узевши Леона на руке, с веселим осмјехом и дубоким уздахом претсказала му је срећу и несрећу у животу, богатство и сиромаштво, другове и пријатеље, успјех у љубави. Отац ће виђети, да је мудра бабица у самој ствари и да је профитва... Али ми нећемо унапријед откривати будуће, као и старинама настале дјевојке, задовољавајући брачне слутње.

Отац Леонов био је од старине племић, човјек својијех 50 година, нити је био богат ни сиромаш — што је најважније — одвећ добар човјек, али опет није био сличан карактеру стрица Тристрама Шанди, који је био, како му се чињаше, добар и на руском земљишту. Послије турскијех и шведскијех компанија, вративши се у своју родбину, он намисли, да се жени и ако баш у невријеме и — ожени се дјевојком од 20 год., кћером својег сусједа, која, не гледајући на своје младе године, имаше чудновату склоност к меланхолији тако, да по читаве дане могла је провести у дубокој замишљености; говорила је тако складно и краснорјечиво; сваки, који би се удостојио њеног погледа, желио би, да га цијелог вијека гледа; тако је био примамљив њен поглед... Љепотице нашег доба! будите мирне и спокојне, ја је нећу сравњивати с вама — али сам дужан, у изјашњењу њене душевне љубазности, открити као тајну, да се она знала и наљутити; — и мати нашег јунака никад не би била супруга његовог оца, кад не би он у мјесецу априлу убрао први цви-

јетак на обали Свијага!... Читаоц је већ угоднo, а ако није, онда нека почека. Вријеме скида завјесу са свијех тамнијех случајева. Хоћу да кажем, да се сеоцка љепотица удала чиста и душом и тијелом, и што је она искрено вољела својег супргау, прво, за његову добродушност, а друго, што њено срце ником другом није било већ заузето.

ГЛАВА II.

Какав се он родио.

Млади супрузи, који са пријатним нестрпљењем, очекујући плод брачног, њежног вашег савеза, кад хоћете да имате сина, онда каквим га уображавате? Прекраснијем! — Такав је био и Леон. Бијелијех, пунијех образа, црнијех очију, кафенијех власи на заокругљеној главици. — Је ли истина?... Такав је био Леон. Сада можете преставити себи његову слику! О, како је лијеп! Пољубите га у мислима и ласкавијем осмјејком обадрите младића, да дуго живи на свијету, а и мене, да будем његовим историком.

ГЛАВА III.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
Прво његово младићство.

Али што да се рече за његово младићство? Оно је већином просто и невино, те због тога и недубокопитно за наше искварене људе. Не спорим, да у неком смислу може се назвати сретно, те отуд није ни потребно писати о њему. Како сте, о страсти, шлетне и опасне по наше спокојство! али без вас нема на свијету ништа прекрасног, ништа занимљивог; без вас наш живот је кисјела вода, а човјек попица; без вас нема ни дирљиве историје, ни занимљивог романа. Назовимо младићство прекраснијем цвијетнијем лугом, на којег је лијепо погледати, којег је лијепо похвалити двјема-трема ријечима, али га описати не савјетујем ниједног стихотворца. Страховите дивље стријеле, шумовите ријеке, мрачне шуме, африканске пустаре већма утичу на уображење, него Темцејске долине. Како? Зашто? — Не знам, али знам то, да најњежнији пријатељ дјеце, хвалећи и хвалећи њихову невиност, њихову срећу, брзо ће задријемати, ако се очима или мислима његовим не представи штогод — сасвим противно овој невиности и овој срећи. Ипак, читаоц ће увриједити мене, ако помисли то, да ја хоћу тијем одзивом, да сакријем пјешчану нешлодност мојег уображења и брзо поставим тачку. Не, не, кунем се Аполоном, кад бих могао накупити

„вјетића за украс те главе, могао бих, не удаљујући се од историјске истине, живијем бојама описати њежност Леонове матере; могао бих, не кварећи ни Аристотелова ни Хорјаџијева правила, десет пута промијенити стил, брзо шибајући горе, а плаво пузећи доље — час цртајући, час бришући — мијешајући важне мисли за ум дирљивим цртама за срце; могао бих, на примјер рећи:

„Тада још није било Емила, у којему Ж. Ж. Русо тако краснорјечиво и с убјеђењем говори о светој дужности материној, и, читајући га, прекрасна Емилија, мила Лидија одричу се блеска и откривају своје чаробне груди не с намјером, да смета погледима младијех слаткољубаца, него да њима пита свог младенца; тада још није говорио Русо, него је говорила природа, и мати нашег јунака бија је сама његова дадиља. И тако, није за чудо, што је Леон плакао и крштао ништа ређе од другијех одојчади: млијеко њенијех мајака за дјецу је најбоља храна и најбољи лијек. Од колијевке до малог кревета, од првијех рапавијех звукова гласа, до разумљивијех ријечи, Леон није знао што је то невоља, нужда, чемер и туга срца. Љубав га је питала, тјешила, веселила и била је прва црта и упечатак на бијелом листу његове осјетљивости. Већ спољашњи предмети почну љубавати његову пажњу, већ и погледом и покретом срца, често и ријечима пита матер: Шта виђу? Шта чујем? Већ је научио да и срчати, али га ништа није тако занимало, као ласкање своје мајке; никакво питање није често понављао, као: Што ти је потребно? никада се није од ње одбио, и, само идући за њом, научио се да иде.“

Је ли истина, да би могао и други то привољети? Ту је и живопис и антитеза, и пријатна игра ријечи. Али ја бих могао ићи и још даље, — бих могао додати:

„Ево основ његовом карактеру! Прво васпитање тек што вазда не рјешава и судбу и главна својства човјекова. Душа Леонова сгварала се љубављу и са љубављу. Сад га обмањујте и дирајте, опасни људи! — Он ће плакати и уздисати, али никада — или бар дуго, за дуго његово срце неће се одвикнути од миле склоности, да се собом наслађава у другом срцу; неће он одустати од њежне навике, да живи за другог, не базирући се на све чемере, на све свирјепе буре, које муте живот осјетљивијех. Тако вјерни сунцокрет никад се не прекида окретати к сунцу; он се окреће к њему и онда, када густе облаци заклоне свјетлост сунца — и у јутро и у вече — и онда, када

почне да вене и сахне, опет се окреће к сунцу, и све, све — до потоњег тренутка живота својег.“

Надам се, да ће се наћи, који неће похвалити ово мјесто, а особито ново срањњење осјетљивијех срдаца, која вазда нагињу к љубави, са сунцокретом, који се вазда нагиње к сунцу.

— Крај је глави! — рећи ће читаоц. Није, ја бих могао још нешто ново додати и измислити; могао бих напунити 10—20 страница описивањем Леоновог дјетињства, на примјер, како му је мати била једини лексикон, т. ј., како га је учила, да говори, и како би он, заборављајући ријечи другијех, примао и запамтио сваку њену; како је он, знајући већ имена свију птичица, које су долијетале у њихову башту, и свију цвјетова, који су расли у луговима и пољу, само још није знавао каквијем се именом називају зли и опаки људи и њихова дјела; како су се развијале прве способности његове душе; како је она брво изабрала у себи дјејства спољашнијех предмета, слично прољетном лугу, који жудно упија прољетни дажд; како су се мисли и осјећања у њој рађали као свјежа априлска зелен; колико га пута на дан и у минуту цјеливала њежна мати, плакала и благодарила небу на дару; колико пута и он би њежним ручицама обгрлио слатку мајку, приљубивши се њеним грудима; како је његов глас јачи и јачи постајао; како је срце његово од времена на пријиме све чешће и јаче осјећало.

Ријечи би текле као ријек, али само хтио ући у подробности, али нећу, нећу! Требало би ми још описивати, али нећу; чувам карту, пажњу читаоца и крај глави.

ГЛАВА IV.

Која је записана само за пети.

Господо моја! Ви не читате роман, него причу; наравно, писац није обавезан давати рачуна о постанку. Тачно је било тако! И више нећу казати ни рјечице! Је ли баш тако или другче — то није мој посао. Ја идем само пером трагом за судбином, и описујем, што она чини по својој свемоћности. Зашто? Читате њу; али ћу вам казати унапријед, да нећете добити одговора. Седам хиљада година (ако је вјеровати хронографима) како она чини чуда по свијету и још никоме није објаснила своја чуда. Ако завиримо у историју или се обазремо наоколо, да видимо што се око нас ради, — свуда сфинксове загонетке, које ни сам Едип не може одгонетати: — ружа вене — трње остаје; стогодишњи храст од громовног удара пада

на земљу, — отровно дрво стоји неповријеђено на својем мјесту. Петар Велики усред благодетнијех мисли за своје отачаство хладни у загрљају смрти, — ништави човјек често два пута из вијека у вијек прелази. Сретни младић, чији се живот може назвати осмјејком судбине и природе; — несретни, који није за свијет, који је тежак самом себи — живи и не може ишчекати крај свом животу. Што нам треба чињети? — Плакати, ко има суза, и премда се по кадкад тјешу мишљу, опет наш живот није ништа друго, него само пролог у драми.

ГЛАВА V.

Први удар рока.

Духне сјеверни вјетар на њежне груди матере и гениј њеног живота угаси своју зубљу... Јест, драги читаоче, она је прозебла и 19-ти дан њу су премјестили с меке постеље у хладни гроб, и затпрају је, као што ће свакога. Али да проговоримо коју о њеним пошљедњим тренутцима. Наш јунак био је тада у седмој години. У течају њене болести он се није удаљавао од њене постеље; сједио је, стајао је поред ње, непрестано је гледао њу у очи и читао: Је ли ти боље, драга мамице? — Боље, боље, говорила би она, док је могла говорити — гледала би га: очи њене напуниле би се суза — гледала би на небо — хтјела би да ласка љубимцу своје душе, а бојала се, да њена болијест не пређе на њега — час би говорила са осмјехом: Сједи поред мене; час дубоко уздахнувши: Иди од мене!...

Ах, он је само прво слушао, а другој наредби није се хтио покоравати!

Требало га је силом одбити од умируће.

— Станте, станте, вршигао би плачући: Мамица хоће нешто да ми каже; ја не одлазим, не одлазим!...

А мамица међу тим пође са овога свијета.

Њега однесу, да га утјеше, али залуд!... Он хоће само једно: к милој; трзао се, док напошљетку истргне се из руку дадиље и притрчи, да види мртву; ухвати је за руку: она је била као дрво; — приљуби се уз њено лице — оно је било као лед.

— Ах, мамице! завршти и пане на земљу.

Њега сад однесу болесног и у страшном огњу.

Отац је јадиковао и плакао; он је волио своју жену, како се само може вољети. Његовом срцу познати су били чемери живота, али овај удар судбине учинио му се првом несрећом у животу.

Са блиједим лицем, разбарушеним сиједим власима стајао је поред гроба, када су јој отпјевали „вјечнаја памјат“! кроз плач праштао се с њом; жарко је љубио њено лице и руке, сам је спустио у гроб; баца шаку земље у гроб; пане на кољена, па подигне очи и руке к небу и рекне:

— На небу је душа твоја — и ја нећу дуго живјети! па лаганим кораком пође кући.

Син му је лежао у заборављености; он сједе поред кревета и стане мислити:

— Зар ћеш и ти одма за мајком поћи! Зар ћете ме самог оставити?... Нека буде воља свевишњег!

Леон погледа, устаде и пружи руке к оцу, говорећи: Гдје је она? Гдје је она?

— С Анђелима, драги мој.

— И неће к нама доћи?

— Ми ћемо код ње.

— Хоћемо ли брзо?

— Брзо, драго дијете; вријеме лети и за жалосне.

Они се загрле, и заплачу: стари је лио сузе са младим!... и буде им лакше.

О ти, благотворно вријеме, похитај, да излијеш љековити мелем на рану његовог срца! И ти, као Морфеј, расипаш маково цвијеће заборава; баца неколико цвијећа на мојег младог јунака. Ах, он није још кадар, да поднесе дубоку непрекидну тугу! Поштеди његову младост! Не заборави утјешити и старца; он је био вазда добричина; рука је његова убијала љуте и горде непријатеље, али његово срце нигда није учествовало у убијство; никада није његова нога ни у најжешћем боју нечовјечно газила трупове несретнијех жртава; он је волио да их погребе и да се моли за спасење њиховијех душа. Благотворно вријеме, умири старца; подај му могућности, да може мирно проживјети још некслико дана, да би их могао посветити васпитању својег сина! Нека се кадгод сјети љубави, али без туге и страдања; нека се ређе одазива удар жалости у њихова срца, и то тиме и тиме, као ехо, који се понавља све слабије и слабије, и на пошљетку... умукне.

Читаоче, ја хоћу, да мисао о покојној остане у твојој души; нека се притаји у дубини њеној, али не да ишчезне! кад год ти дамо у руке малу теку — и мисао ова нека оживи — и на твојим очима нека потеку сузе — или ја... нећу бити автор.

(Наставиће се.)

С Н О В И. *)

I.

Златна зора од истока руди,
Мрак одгони мрачне ноћи дуге. —
Ој вини се из пламених груди,
Слатка пјесмо невоље и туге!

Свједок буди мог плама и жара
У млађани груди што ми тиња:
Плам освете, што чудеса ствара,
За Србинство вјечито прамиња.

Причај роду нашу славу стару,
— Српском роду, што чами у узи:
Туђи, ропски њега ланци тару —
Друга буди ти његовој туви!...

Буд' му друга, док сунце не сине,
— Златно сунце слободне нације!
Српство док се свог циља довине,
К'о што прије давно, давно бјеше!

II.

Сјајне зв'езде тренераху,
А ја мислим, роде, на те,
Туге вјечне у уздаху
Слатке моје жеље прате!

Ја погледам сунце јарко,
Кад ће милом Српству синут';
Ох, дуго сам, дуго плако:
„Слатка надо немој гинут'!“

„Зар да толке муке сноси
Брат најмили срцу моме?“

*) Ова је родољубива пјесмица послата била „Босанској Вили“, али јој бѝ суђено, да у „Лучи“ изађе. —

Плачно око лице роси
У том јаду вјечитоме!...

И у вјечној овој тузи,
Заборавим ропство своје,
Трудно око в'јеком сузи:
„Боже спаси Српство моје!

Да, ал' ено зора руди,
Навјешћује свјетлост дана,
Из сна мило Српство б'уди,
Жељо моја раздрагана!

И синуће сунце сјајно
Слободице — српског спаса,
Гесло наше величајно,
Слоге братске жар пламаса.

Да, јединство и слобода
Послана нам одозгора,
Слатка нада мога рода
Косунца де једном мора.

Ох, сретан ћу тада бити,
Кад се Српству сунце јави,
Сузан данак оросити
Српског спаса данак прави!

О, заруди б'јели дане!
Правда злобу нек разгања;
Нек слободе сунце сване —
О чем моје Српство сања!

Цариград.

С. А. Карабеговић.

ФЕТИШИЗАМ. ВЕЗА ЊЕГОВА С ПОЛИТЕИЗМОМ И ОБРАТНО. ПОЛИТЕИЗАМ. ПРИЈЕЛАЗ ОД ПОЛИТЕИЗМА МОНОТЕИЗМУ И ОБРАТНО. МОНОТЕИЗАМ.

С РУСКОГ — Д.

(Н а с т а в а к)

Трагови фетишизма у Вавилонији остали су на сликама тамошњих богова. Врховни бог Илу, или по асирки Асур, представљен је летећим са два раширена орловска крила и са орловским репом. Бог Оанес имао је орловски реп; глава му је била покривена огромном рибом, која је високо дизала отворене чељусти над његовом главом. Тијара, којом је био крунисан бог Бел, украшена је асирским змијама. Символом бога Ао или Бина служила је змија. Нисроц или Салман има орловску главу и орловска крила. Једном ријечју, ово је опет она иста животињска човјечност у религијозним представама. Још је више трагове оставио овдје сабеизам. Самас је био бог сунца — Сињ богиња мјесеца, Бин — бог атмосфере и свода небеског. После ове тријаде шљедују богови пет планета: Адар, Меродах, Нергал, Истар и Неббо. Још даље шљедују цијеле гомиле нижих богова, богови сваке групе планета, сваког знака зодијака, сваког мјесеца, сваке недјеље и т. д. Једном ријечју ово је прави звјездани пантеизам, с којим се само може надметати чисто фетишитски сабеизам арапски. Финичанско-картагенска религија у мало што није више одоцнила од других са својим прелазом у политеизам и антропоморфизам. У храмовима финичанским никако још нема изображења богова у човјечијем облику (премда у домаћој употреби има их већ много), а на мјесто њих у храмовима још једнако остају само, тако звани, вефили, или просто камење, природно или обрађено. Тако у храму Мелкарта у Тиру био је велики изумруд, за којег су држали, да је пао с неба и да га је подигла астарта. У Патосу камен, који је представљао Астарту, био је вретенастог облика. Осим тога обожавали су непосредно и такве предмете, као ареолите или камен Хелиогабала у Сирији, дрвеће, изворе, брда Хермон и Казиј. Фини-

чанска змија с репом у устима била је символ васелене и бога Таута, а послије је у свијех народа била као емблема вјечности. Небесни фетишизам, тако исто, оставио је трагове у богу Тамузу, преставнику или валу сунца, и у његовој валити или жени, преставници мјесеца; друго, у седам валајима или преставника планета; и треће у Молоху, олицетворењу ватре. Напошљетку, у племенском фетишизму фигурира бог Таот, законодавац финичански. Али се је најдуже задржао у финичанско-картагенском политеизму свирјени фетишитски култ, који се је састојао у приношењу дјецe на жртву Молоху, коју су мећали на усијане руке бога и с њих су падале у ватру. Овај култ најљепше показује оне погледе, са којих су Финичани морали почети своју историју. Најчистији од свију предидућих политеизама био је зендски или мићано-персијски; али поред свега тога у њему се могу наћи трагови фетишизма. Такви факт, као Ксерсово шибање мора, које му је разрушило мост, или кирово кажњивање ријеке за то, што му ји утопила свештена кола — раније су обично приписивали деспотизму, премда се лакше даје објаснити фетишитском логиком. Уосталом у маздеизму су остали много јаснији трагови сабеизма. Ормузд (или Агурамазда) бивши бог добра, био је такође и бог свјетлости, тако да је идејом добра био, по свој прилици, само распрострањем првобитне идеје свјетлости. Тим прије, што једино изображење Ормузда, које је допуштао маздеизам, није било ништа друго, него прости огањ. При зидању Екбатане и седам њених зидова, зидови су били обојени са седам боја у почаст седам планета. У вријеме Ахеменида право поклањање звијездама препородило ср је с таквом силом, да је заклонило самог Ормузда. Племенски фетишизам оставио је о себи успомену у поштовању Зороастра (или Зердуште), и још више у поштовању генија, или добрих и злих духова као што су у Ормузда амшаспанди, изеди и феруери, у Аримана — дарванди и деви, ово су бесмртни типови свих смртних ствари. Све је ово, разумије се, прави рефлекс фетишитских сијенака предака и душа свих ствари. Ми се морамо још више чудити посматрајући политеизам класичних држава; овај политеизам као и осталих старих источних држава није се још ослободио од утицака фетишизма. Премда се је овдје потпуно сформирао и политеизам, и антроморфизам, али са свим тим предидућа вјеровања нијесу још подлегла истискивању нове вјере. У Грчкој, у тој класичној земљи политеизма, ми се непрестано сријетамо са минотавром, цербером, химером, медузом, лернејском хидром,

немејским лавом и т. д. У Атини у најсјајније њено вријеме, још једнако су држали свештену змију слушкињу Атине, пред којом су једанпут у мјесецу стављали свештени колач, који је имао исти значај наше просфоре. У Аргосу, при светилишту Ире, држали су свештене коње, у храму Артемиде — свештене кокоши; у Амаксату на обалама Тројаде — свештене мишеве. Само гатање по унутрашњости животиња, по полету тица, по кљувању кокоши, по шуштању свештеног дуба, по жуборењу свештеног потока, све ово могло је само да води своје поријекло од фетишитског обожавања тих истих предмета. Није ни најмање чудновато, што првобитна сликања грчких богова нијесу ни мало била слична на човјечију природу; него су просто били стубови, греде, неотесане птице и просто камење; али је много чудноватије, што ови остатци сиједи старине, као што тврди Грот, никад нијесу нестајали, на против, што је изображење било старије, тим се свештеније чињело Грцима, а шта више и у вријеме Фидија. Таква је н. пр. била клада на Евбеји, која је представљала Артемиду; такав је био стуб, који је представљао Паладу — Атину; неотесани камен у Хијети, био је као символ Херкулеса и т. д. Још у четвртном вијеку пр. Р. Х. Теофраст описује и такве Грке, који, пролазећи покрај камена омашњеног ветрином, побожно су вадили своју бочицу, и свршивши из ње излијевање, падали су на кољена пред истима, па тек пошље ове церемоније продужавали су свој пут. Шест стољећа после овога хришћанин Арнобије, описујући свој живот у незнабоштву, међу осталим, признаје како се је он једном камену, који је стојао крај пута, обраћао с молбом и похвалним ријечима. Све ово били су, очигледно, остатци из епохе фетишизма, којима су се старали дати политеистички смисао. Овамо можемо прибројити и све оне свештене ријеке, као Лету, Стикс, Ахерон, свештена језерца и изворе, свештена брда као Олимп, Пинд и т. д. Што се пак тиче фетиша, који су већ успјели олицетворити се и преобразити се у позитивне идоле, били су шљедећи: Геја, која је од земље постала богиња земље, Бореј — бог вјетра, Нептун — бог мора, Хермес — бог граница, и све те силфиде, нимфе, дријаде, најаде, сатире, једном ријечју духови вода, ваздуха, планина, шума и свих предмета васељене. Остатке сабеизма тако исто ми видимо н, пр. у олицетворавању Гестије, богиње ватре и домаћег огњишта. Међу осталим, ватра је и у властитом своме виду заузимала виђено мјесто у грчком култу. У сваком храму овога култа морала се је подржавати свештена ватра; а свако домаће огњиште било

је само по себи божанство, којему су се морале подносити сваки дан жртве и излијевања. Поштовање сунца претворило се је мало по мало у поштовање Хелијоса и Фаетона. Небо се је претворило у бога Урана. Напошљетку сам првијенац богова Зевс, који грми, баца муње, шаље кишу, вјетар, снијег и град, држи у рукама дугу, скупља и гони облаке, распоређује дане, мјесеце и годишња времена, овај сами Диј громовник, зар није божанство стихија, неолицетворно небо, вас сабеизам, скупљени у једном лицу. Напошљетку вјера у јунаке, под богове, геније, демоне није ништа друго него фетишитски остатци грчкога политеизма.

Познато је, да није било ни једног догађаја, ни једног проналаска, ни једног града, којег нијесу држали да је произашао од каквог јунака, полубога, предка. Девкалијон, Пир, Јон, Еол, Дор, Кеут, Инах, Данај, Кадм, Кекропс, Тезеј, Херкулес, Ахилес нијесу ништа друго, него фетишитске душе предака, душе покојника. Тако исто позната је свеопшта вјера у доброг генија, који прати уопште сваког човјека од рођења до саме смрти и зове се мистагог. Једном ријечју ово је груба смјеса политеизма и фетишизма. А међутим ово исто било је и у Риму. Много раније него што су почели обожавати Јупитера, поклањали су се прстом камену који је пошље био претворен у Јупитера. Много раније но што су обожавали Марса, поштовали су престо копље, које се је пошље неког времена претворило у Марса. Само име богиње Tellus показује првобитно и непосредном обожавању, под овим именом, земље. С друге стране, Вулкан, Веста, институт весталка и велики значај свештене ватре показују нам и друге фетишитске погледе овога политеизма и то готово у његовом првобитном облику.

И заиста, прије култа Весте био је култ ватре. Најстарије од римских божанства, Јанус, било је, без сумње, сунце; Дијана била је богиња мјесеца; шта више Јупитер и Јунона, који су имали све атрибуте Зевса и Хере, престављају то исто олицетворавање свих појава небесних. Напошљетку, пенати, лари или домаћи богови, *genins natalis* или грчки мистагог, а највише *Manes*, сјенке, били су законити напшљедници фетиша, њихових духова и сијенака предака.

Да бисмо завршили све ово, додаћемо, да су у Риму приносили и човјечије жртве. Ово се најбоље види из тога, што су још дуго остале жртве Тибру, у виду главица бијелога лука и у виду страшила, којег су с моста бацали у ријеку. Таква је густа и свестрана у старом вијеку примјеса фети-

пизма к политеизму, која између осталог, доказује, да је прче добро познатог вијека политеизма био други непознати, али за то не мање позитивни, и при том дуговремени вијек фетишизма.

Али ако је то тако, и ако је смјеса објејих система тако велика, то пита се, напошљетку, гдје је сами политеизам? гдје је то чисто без примјесе многобоштво, које је заузело мјесто предидућег обожавања? гдје је тај нови поглед на васелену у такој својој чистоћи, какав је н. пр. био фетишизам у конфуцијанству. Таквог момента нема и шта више није могло бити у историји. Таква чистоћа могућа је само за сваки први корак историјског развића, пред којим још није било историјског предидућег. Али ако је оно једанпут у историји постојало, већ се никад не може да истисне из друштва. Прошлост тада покорава се садашњости, али њене развалине остају још дуго и дуго. Из ових развалина већим дијелом подиже се нова зграда, али ипак дио ових развалина остаје у свом дезорганизираном виду, које се не могу да придруже ничему новоме, и које се шта више пажљиво чувају у виду развалина. С друге стране чистота историјских принципа само је још могућа у савршеним метаморфозама овог или оног развића; али с друге стране све посредујуће метаморфозе збрке тага што посредују, по нужди морају бити напуњене елементима објејих система; с једног краја елементима почетка, а с другог елементима свршетка. Тако исто и политеизам, који смо видјели нагомилан фетишизмом, и који ћемо брзо видјети нагомилан појмовима монотеизма, просто се по нужди морао уклањати готово на сваком кораку од својих начела у корист предидућег или пошљедујућег. Кад би међу овима двјема крајностима била могућност неутрална тачка, гдје би се обје крајности неутрализовале, што је само могуће у уображењу у смислу математичком, и то само у једном случају, који је био само као један тренутак у историји — таквим тренутком у историји политеизма може бити призната у средини свега старог свијета само Грчка; али и то не сва, но само у средини IV стољећа једино њена интелигенција.

Да бисмо се у овоме увјерили, потребно је прегледати вас пут, који смо прошли и то са нове тачке гледишта. Политеизам као многобоштво морао се је разликовати од првобитних вјера прије свега бројем својих богова. Али термин политеизам, многобоштво, садржи у себи неку двосмислицу, коју је потребито објаснити. Може се помислити, да принцип и идеал, који означава ово име, састоји се у томе, да увећава број богова,

Међу тим, ова пошљедња задаћа допала је, напротив, као што смо видјели, на дио фетишизма: само тамо број богова био је безграничан. Политеизам обротно преставља у сравању с фетишизмом само скраћивање овога броја: на мјесто „свијех“ предмета васелене, које је фетишизам истакао за обожавање, политеизам поставио је за ову исту цијел „многе.“ Због тога термин многобоштво правилно се разумије само онда, кад се узме као супротни термину свеобожавању. У овом пошљедњем смислу грчки политеизам сачињава међу свима осталима то исто, што у статистици средњи човјек. Он не допушта умножавање божанства до 20.000 као Негар, или 800.000 као Јапанац, и до 330 милијона као Индус, али он не допушта ни њиховог скраћивања до 12 главнијех божанства, као што је то било у Риму. Ово је, заиста, средњи, типични политеизам, у коме нема ни одвећ много, ни одвећ мало особина политеизма. Што је богова у политеизму више, тим се он боље приближава фетишизму; их је мање, као н. пр. у Риму, тим се он више приближава монотеизму: а због тога можемо потпуно рећи, да је политеистичан само политеизам грчки. Даље, ако будемо разгледали многобоштво Јеладе као антропоморфизам, то оно и у овом случају најбоље одговара горе реченом принципу. У Индији, Египту, Вавилонији антропоморфирање божанства, крајње је неодважно. Оно још преставља такве комбинације, као комбинацију човјечијег трупа с животињском главом или обротно. И такве које имају на прсима по неколико дојака (Артемиде фригијска) или по неколико рука на раменима. Једном ријечју, ово је прије символизам, него ли антропоморфизам, проналазак фантазије, а не позитивизам. Напротив Рим је пао у супротну крајност антропоморфизма. Према он и преставља своје богове у правој човјечијој форми, а, међу тим, ови богови не само да су бесмртни, као што је то било у Грчкој, него осим тога они се не жене, не рађају дјеце, не једу, не пију и не веселе се — у њих таквих навика, таквих догађаја, као у грчкијех богова нема. Једном ријечју и ако су они сачували човјечију форму, ипак престају бити људи. Ово су прије апстрактни појмови, него ли људи.

Ми овдје видимо Грчку као компромис међу ови а двјема супротностима. С једне стране њезин је антропоморфизам прави типични антропоморфизам, због тога, што не дозвољава никаког знакарађивања.

(Наставиће се.)

ГЕНИЈЕ НА СМРТИ.

На обали жића океана
Лије гениј' измучени сузе,
А свијећа измучених дана
Гаси му се са пољубом музе. —
Бљедило му васкрсло на лице,
На очи му сузне пала сјена;
Дух му попут уплашене тице
Одлећеће још до којег трена. —
Смртни поглед шири по водама,
Гдје је пића освјештана гута —
Дигнут силом разбукталог плама
Са богиње божанственог скута. —
Цв'јеће гледа крвљу надојено,
Гдје јој много у пулодеу тснива —
Зраком ума много развјено,
С чела знојем ког дуго разлива. —
Срка каши, живот да поврне,
Ал' усаван од њих биће скоро;
Дан вјекова кроз дубине црне
Прах ће разлит' као лишће с гора.
Генија тог жеља страшна мори,
Лик да види своме идеалу —
У коротној увјеној одори,
Што се кућа у живота валу. —

*

Поглед гениј потоњег пута
Управио кроз живот ништави,
По ком свијет у незнању лута....
Бино јекну, к'о да завјет јави:
„Долина је смрти праха пуна,
Од искони кости гдје се мрве;
Човјек горди на земљи је круна —
Саливена за презрене црве. —

Жића, смрти чудесна је башта —
 Њину човјек не познаје стазу;
 Препорођен прах је ту од свашта, —
 Сјеме ниче — умире на мразу“.....
 Ускипјеше пјене српског мора —
 Сјенка црна дух му покри ведар;
 Мртво чедо вилинскијех гора
 Леже као оборени кеदार. —
 Искре туга срце му у груди
 Опалише ко' муња ил' стр'јела;
 Гениј' спава, ал' га пјесма б'уди —
 Васкрсну му вјечност из пепела.

Грахово.

Радомир Кривокалић.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

ПАТЊЕ И УТЈЕХА

СКИЦА ИЗ ФРАНЦУСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

С ИТАЛИЈАНСКОГ, ПРЕВЕО **Петар Рафајловић**, СВЕШТЕНИК.

Non sempre l'audacia è fortunata.

Livio.

Г Л А В А Т Р Е Ћ А

Под земљом.

Војник, вјеран домовини, снажном јој обраном и служи на дику. Искушана срчаност, отворено поштење и стална вјерност, — ето карактеристике вјернога војника.

Несреће и казне, који злочинце сналазе, не тичу га се; проповиједање неостварљивих идеја и некакве немогуће слободе не утичу на његов ум, а срце му не плијени.

Војник *хитбен* и покварен приказује, да му је његово стање жалосно и — скоро страшно, размеће се мислима, разузданом слободом, одметништвом, издајством и постаје дивљим и страшним крвником приликом свакога преступка. Права слобода, младићу вриједни, који војничку плаћу примаш, нека ти је више пута пред очи.

У Француској и војништво бијаше већим дијелом покварено. У регименти, у којој се Алберто налазаше, мало их бијаше, који Бога и краља не срамоћаху; таки пак избјегаваху срцбу издајица бјегством.

Ломљаху се бјегунци по пустим и непроходним стазама, по необрађеним пољима, страшећи се од сељака, гураху се исмеђ' усјева високих и густих, провуковаху се корз велике, пусте и густе шуме. Смркне им се и при деблу једног стабла паднувши на кољена, вруће се мољаху; за тим, гдје им се боље свиђало, легаше. Сване и одахнуше, иђаху и кад пријеђоше једну брестову шуму, чуше жуборење валова Рена, гдје заплу скују шуме и пјесковите обале; учини им се, да чују ратн-трубу, мало за тим корачање једног дијела војништва, преструе

шени прикрише се; али, кад опазише одма на другој обали чету емиграната, који здружени иђаху да обране осрамоћену домовину, ослободише се:

Похитајмо с причањем. — Дочекаше их весело; али Алберто, чујући за смрт свога поочима, одлучи потрчати у Париз, да притече у помоћ удовици — мајци. Пронативши много на путу, присије и послјије великог пијешачења, запитавши за Алфонса, угледа на образима њеним сузе. Тек дознаде за његово уапшење, великодушно се заузео, да ослободи младића.

— Мајко, обрати се Вирђинији, ноћас ће Алфонсо овдје бити; имам сталну намјеру и наду, да ћу га ослободити. Бјезите онда заједно.

— Зар желиш да те изложим јарости заблуђелих тирана?

— Не страшите се, мајко, за мене; ја сам видио много и много искусио, те се надам, да ћу вам се моћи придружити.... У сваком случају бјезите, мене не чекајте!

Али поткупљене слуге покрасше благо.... Каква срества преостају нам за бијег? Непознати су нам путеви, а по понашању познати.... Добри Бог бдиће над нашим бијегом, повиче Алберто, обративши очи к' небу у знак поуздања. И Вирђинија умуче; загрли га и пољуби од милоште у чело.....

Новац му дасно отвори врата тамнице, у којој Алфонса затворише, али бјеше лудо и помислити, да обојица побјежу; зато послјије првих загрљаја, одријешито, великодушни Алберто рече:

— Дедер, драги Алфонсо, дај ми твоју одјећу, а ти се преобуци у моју. Алфонсо га зачуђено погледа, те плачно повиче:

— Не, није могуће, тако велико пожртвовање ја не могу одобрити.

— Часови су скупоцјени... не крати ми, заклињем те.

— Одвише је, пријатељу, немогуће је.

— Зар нијеси чуо грмљавину топова? Ево, ево приближују се....

— Не кушај ме, ох, немој купати моју врлину! Ја се маћи нећу.

— Али мајка те чека; обећао сам јој твој повратак; све је приправно за бјегство.

Алфонсо оклијеваше; Алберто настављаше: — ако те не види, ако те не загрли, она се боји нових незгода, и могуће је, да код тебе дође, за милост мајчину, рече дирљиво, молит те! Али не бијаше више времена. Једна руља разбојника уљезе на

поновну пуцњаву топова и пјевајући орно бијесну химну, „*sa via*“, врата разбише и од тамничара починише страшни покољ: главе кржаве, у трофејима ношене натакоше на штапове и бацаху; поједини дијелови тијела жути и црвени разбацани и гажени; нелични трупови крвљу измрљани од неописаног бјеснила, срца распарата, а још куцајућа (страшно и помислити!) зубовима растргана, које разбојничким рукама утираху. Једна гомила ових разбојника улезе у тамницу, гдје бијаху Алфонсо и Алберто у великом натјецању братинске љубави. Овај се отимаше, загушљиво вичући, а овај, који више приправнији и блећи бијаше, штићаше својим тијелим од разбојника престаашеног друга.

Тек што се приближила она злогласна свјетиња с виком и великим и страшним смијехом, чу се изненада мукли тутањ, као од распукнутог лагума; затресе се зграда, нестално се земља угну, те под ногама зачуђене руље шкрипајући се раствори.

Чујаху се у тишини испрекидана жалосна запомагања и страховита преклињања, са муклом ломљавом и страшном буком падајућих развалина. За тим понови се гробна тишина, само што се на далеко чујаше глас по граду тумарајуће свјетиње.

Први, који падоше, бјеху два пријатеља, угнувши им се земља испод ногу исчезоше испред очију дивљих месождера, од којих неки на врат на нос побјегоше, други, превраћени и изломљени на хиљаду комада, душку испустише затрпани камењем. Алберто и Алфонсо, онако загрљени, као што бијаху, падоше, не озледивши се, него им само, ради грдног падања, ваздуха понестајаше, као и то, што им усљед тако ненадног случаја, престаде куцати срце. Падоше на земљу, те, и ако бијаше страхан пад, ипак се тако страшно не озлиједише. Алберто се одма̄ подиже и у оном мраку тапкаше наоколо, те опази, да на њихову срећу бјеху пали на снап сијена.

— Богу фала! — бијаху његове прве ријечи. За тим:

— Алфонсо, Алфонсо... и диже га лагано у наручје. —

Гдје смо? запита младић: оvdје задрхта: — Јеси ли ти Алберто, што си ме звао? чињаше ми се да је њежни глас мога оца; мишљах да довршену жртву живота дође да достигне. — Али гдје смо ми, Алберто?

Зар се не спомињеш, да смо били у затвору? земљиште се растворило и ми смо пали, за чудо, на ово сијено.

— А мајка? настави Алфонсо.

Умукоше обојица.

Опатија св. Германа пратског, наоколо које пружа се сада предграђе св. Германа, потијече од године 558., те се вели, да је саграђена, кад се краљ Гилдеберт враћао као побједилац Сарагаса Опатија ова знаменита је ради првог поглавице њезиног, св. епископа паришког, од којег и име доби, као и ради тога, што прикрива гробове многих краљева из куће Моровинга, и многих великих људи, као Картезија, Боало-а (Poileau) и Мобиллона (Mobillon-a).

Године 1635 би саграђена тамница, која управо носи име „Опатија“, под владом Ришељеа (Richelieu-a). У овим сумњивим и пуним заседа и издајстава данима, није чудо, устројише се подземне зграде, спојене са двором кардиналским, двором, којег је сам Ришеље (Richelieu) саградио у сред Париза, и који, завјештан краљу Људевигу XIII, назва се двором *краљевским*. Ови су подземни дворови многобројни и служе за политичке преступке; имађаху тајне излазе, који вођаху или у цркву, или у манастир, ил' у тамнице, или на различита друга мјеста и тврђавице на окол.

Да ваздух не би био загушљив и покварен, налазаху се четири одушка, који бијаху много високи.

У тим дворанама могаће човјек јахати, ушљед чега на дохвате бијаху постављени снопови сијена, да би се могла животиња окријесити; и стоје, ил' одјервати, биле су собице тајне, гдје би бјегунац, ако је *CRNOJEMIO* утећи и трудан отпочинути, обновити снагу са приутовљеним јелом и пићем.

Али ове поземне дворане, пошто већ не служаху њима, бијаху запремљене старим покућством; а биле су још и сигурним склоништем, двору украденим стварима. Мартона чувара нико више није познавао.

Разабравши се, посавјетоваше се два младића, како би се могли извући измеђ' оних зидина. Алберто се придиже, и несталан испрва са ногама, а за тим сталним кораком коракне напријед, напавши случајно један камен, снажно га баци у зид, тако да је искочила јака искра.

У брзој свјетлости угледа Алфонсо на земљи лојаницу (можда онђе одавна бијаше, или је мало прије из тамнице пала) са радосним узвиком. Произведоше искру и помоћу сухог запаљсног сијена наложише кратку ватру, на којој запалише лојаницу.

Обрадовани указаном надом у избављење, упознавши знакове божанске помоћи, клекоше и мољаху, последије чега одважно предузеше путовање.

По оним мрачним путањама, по оним пустим мјестима, по којима осим њих жива душа не дисаше, носећи живу успомену на страшне догађаје с душом испуњеном богоугодних осјећаја, а срце старом љубављу, опробаном, корачаху обојица ниједи и дубоко замишљени.

Послије дугог хода по несталном путу, на једном завијутку вјетар им утули свијећу, и овај ненадни случај баца их у несвјестицу.

Први, што се освијести, био је Алфонсо. Алберто, уздрман многим живим осјећајима, бијаше се мало од Алфонса удаљио и наслонио на зид, и готово не дисаше. Алфонсо га потражи и не нађе га код себе. Изњурен страхом и прекомјерном загушљивошћу, крене напријед, страхујући, да је Алберто пут продужио, а да се не сјети, да он није ш њим. Нова туга и изњуреност уморних и бијућих живаца, као и неизвјесност и страх заустављаше га.

На другом једном завијутку вјетар се стиша (Алфонсу учиње као да се препородио). Алфонсо упре очи у ону тмину и причини му се да види далеко, далеко огањ. Потрчи, кад тамо јејина, које га очи varaху, полети и остави га у нове и страшне туге.

Сада стане звати из све снаге: „Алберто! Алберто! али се глас губљаше у даљини. Кад се тишина обновила, не одазва се никав глас:

Престрављен, паде на кољена; за тим уздишући изрече слатку молитву расцвијелих, а Бог, који расцвјељује и тјешти, окријени уморног слатким сном.

У толико Алберто бијаше чуо глас свога друга освијестивши се, али вјетар, који непрестано дуваше и који му донашаше његове ријечи, није дао, да његов одговор: „гдје си?“ допре до Алфонса; врати се натраг, држаше се увијек зида; нађе сијено и свијећу запали.

Вјетар се умири; он потражи свуда, ал' узалуд. Тад, мислећи, да је Алфонсо продужио пут, а к томе помишљајући и на неизвјесност жалосне Вирђиније, одлучи изаћи из подземља и здраво се вратити.

Преполови свијећу, те један комад остави на земљу ужежен, написавши на црном зиду: „код куће;“ за тим мирно настави пут

Ишао је по подземљу, гдје је чуо први пут да вјетар дува, те послије дугог хода опази да све више свиће. Ухвати се за рушевине, за стршеће стијене, за стари пањ, одмакну

руком један грм и нађе се на отворено. Ишао је мало нестално, док се не обавијести о мјесту, да дође у град.

Нађе кућу здраву, а тужну мајку на молитву. Алберто зажели повести је одма на сигурно мјесто, пак се опет повратити у подземље и тражити Алфонса; али добро знајући, да се Вирђинија на одлазак не би привољела, док јој се нада не би испунила, ништа јој и не рече.

Одма промисли, да јој је син убијен од револуционара; понови материнску жртву и зажели отпутовати. Једини слуга, који јој вјеран бијаше остао, приправи кочију, у коју уљегоше и мучке предузеше бијег.

(Наставиће се).

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

О, НЕ ЗБОРИ!..

— Иван Вазов —

О, не збори о љепоти
И љубави што ми с' спрема,
Још ме стари огањ жеже...
Ранама ми лека нема.

— — Давно бјеше... још се сјећам,
Кад ископих пехар стари,
И искусих врло рано
Сви божански шта су дари.

NACIONALNA
— Растроје се срца немам страсти,
Неспреман сам новом боју,
И без зебње и без суза
Ја могилу чекам своју.

Београд. 16 фебруара 1898.

Бл. Кечкић.

ЗАПАДНЕ УСКРШЊЕ МИСТЕРИЈЕ

Од Уредника.

Западне ускршње мистерије спадају међу црквено-литургијске драме средњих вијекова; прави им је карактер по облику драматизам, а престављали су их духовна лица у средњевијековним католичким храмовима, гдје се сама представа обављала у свези са богослужењем ускршњег дана. Сав сиже узет је из еванђелске приче о догађају, који се збио у праскозорју на дан самог Ускрса над гробом Спаситељевим. Ми нећемо говорити о историји те приче, јер је опште-позната; доста ће бити ако кажемо, да нам се садржином горњих мистерија јавља вијест о ускрснућу Спаситељевом, премда нам све оне не причају подједнако сами догађај: у неким се јавља само једна сцена из све приче, т. ј. како су се Анђели јавили мироносицама и како су ове доцније о томе пријале; у другим се уз ово и друга сцена изводи, како су Анђели дошли на гроб и најзад трећа врста спомениса својим детаљима доноси нам причу, т. ј. при споменутих сценама додају још и друге, како се Христос јавио Марији Магдалини. Мимогред примјетићемо, да се и поједине сцене неједнако излажу у свима мистеријама: по неким споменицима оне се излажу доста кратко, по другим веома пространо; по неким избија јаки сценизам, по другим готово овога и нема, а то би се дало објаснити тим, што сви ти споменици припадају разним ступњима у историји развића латинских ускршњих мистерија. Да пријеђемо на предмет излагања. —

Негдје прије напоменусмо, да су ове мистерије биле у тијесној вези са богослужењем ускршњег дана, а кад је тако, онда нам треба тражити одговор њиховог постанка у историји тог самог богослужења. У старим службеницима и црквеним установама налазе се ускршње пјесме, односно антифони, чији је текст буквално сличан с текстом ускршњих мистерија простијег облика. Ови су антифони били у свези с осталим пјесмама ускршње службе, а хор их је пјевао. Њима се и може одвијети почетак латинске мистерије, у чијем се хору виде

зачетци њиховог драматског елемента. И баш ови зачетци латинске мистерије представљају собом ускршње антифоне, кад се хором врше. Ови се антифони састоје из шљедћих четирију стихова :

Quem queritis in sepulchro, o christicole? (Кога тражите у гробу, о хриstopоклоници?).

Ihesum Nazarenum, crucifixum, o celicole. (Исуса Назарејанина, распетог, о небесници).

Non est hic, surrexit, sicut predixerat, ite nuntiate, quia surrexit! (није овдје, устао је, као што је пресказао, хајте објавите, да је устао).

Alleluia! (хвалите Господа).

Доцније се од једног хора пријешло к двама и трима, а то није биле трудно. Антифоне су пјевали она лица „quidam bene cantantes: alii in dextro latere, alii in sinistro latere assistentes... et sibi invicem respondentes“ (који добро пјевају, једни на десној страни, а други помагачи на лијевој, који су наизмјенице одговарали).

Исто тако није било увећати и број одређених лица, о чему нас увјерава драматски карактер свега католичког богослужења, а на то је католичко свештенство навело тежња придати ускршњем богослужењу јачу силу и свечанијн облик. Ето тако нам се те мистерије јављају у правом смислу као драматски производи. Тешко је одређено казати, кад се ово догодило, али отприлике ово се срета у рукописима X-ог вијека, те и мистерије драматског карактера датирају од X-ог вијека послје рођења Христова.

Три ступња историје развића ускршних мистерија.

Ускршња латинска драма износи нам на првом ступњу развића разговор мирносица с Анђелима при гробу Спаситељу, а ово се обавља у најпростијој форми из она 4 стиха, која прије споменусмо. Ево отприлике како се то представљало:

Два духовна лица обуку се у бијелим хаљинама с улогама двају Анђела, па стану испред олтара, који представља собом пештеру, — окрену се лицем према хору и говоре: „quem queritis...? (кога тражите?) на ове ријечи изађу из средине хора два-три лица с улогама жена мирносица, окрену се Анђелима и одговоре: „Ihesum Nasarenum... (Исуса Назарјанина), а ови им одговоре: „Non est hic...“ (Није то). За овим су се мирносице поново окрећале хору и говориле: „Resurrexit dominus,

Alleluia!“ (Опет је устао Господ, хвалите Га). Пјевањем овог стиха мистерија се завршавала.

Но у току времена овај кратки облик њен морао се развити. Осим оних четирију стихова, у тексту се јављају још нови стихови и тим се увеличала и радња саме мистерије. Тако, у почетку већ мирносице иду пут гроба, а, да им путовање не би било мучке, узео се стих из црвеног устава, који улази у састав ускршњих антифона; *Et dicebant ad invicem: quis revolvit nobis lapidem ab nostro monumenti?*“ (И говораху редимице: ко нам је одвалио камен од нашег гроба?!“) Овај су стих говориле мирносице идући пут гроба — Да би радња у гробу била ефектнија, при разговору жена с Анђелима к оним стиховима додат је био још један, који је знатно ојачао драматски интерес сцене: *„Venite et videte locum, ubi positus erat dominus“* (Дођите и виђите мјесто, гдје лежаше Господ). Он управо захтјева од мирносица, да уђу у гроб, па да се својим очима увјере у истинитост анђелских ријечи о ускрснућу господњем. Овај се стих, по неким рукописима, говорио одма иза стиха: *„Non est hic, ite nuntiate, quia surrexit,“* (није то, ајте објавите да је устао); а по неким међу појединим дијеловима овога стиха, т. ј. међу: *„Non est hic,“* и *„ite nuntiate....“* Послије овога стиха мирносице су узимале су гроб, или боље рећи у мјесто, које је замјењивало гроб, ту су узимале гроб, и сносице га народу на видик, говорећи: *„Surrexit dominus“* (устао је Господ.)

Доцније су додали мистерији стихове: *„Cito euntes dicite discipulis quia surrexit dominus“* (лагано идући, кажите ученицима, да је устао Господ).

„Et rekordate sunt verborum eius, et regresae a monumento nuntiaverunt haec omnia illis undecim et ceteris omnibus — alleluia!“ (и сјетише се његових ријечи, и отишавши од гроба, објавише све ово оној дванајесторици и осталим свима — хвалите Господа). И *„Dicant nunc Judei: quo modo custodientes sepulchrum prodiderunt regem ad lapidis possessionem? Quare non servabant petram iustitiæ. Aut sepulchrum reddant, aut resurgentem adorent nobiscum, dicentes: aeviva aeviva!“* (И говораху сада Јудејци: на који начин гробни стражари издадоше краља од каменог положаја?! Зашто не чуваху камен правде? Или ће мртваца натраг повратити, или ће са нама звати у помоћ усталог, говорећи: Живио, Живио! — Ови стихови нијесу придодати мистерији ради ојачања драматског ефекта, већ просто да оне добију шири обим. Стих: *„Cito euntes....“* јавља се у 5 рукописа, а говорили су га Апостоли последије стиха: *„Venite et videte locum....“* Мирносице су морале

узети у рукама покров, изаћи међу народ и потврдити ускрснуће Господње. Стих: „Et recordate sunt...“ нити су говориле мирносице, нити Анђели, него хор и то онда, кад су мирносице улазиле у гроб, послије ријечи: „Venite et videte locum.“ Стих: „Dicant nunc Judei...“ гдје-кад је пјевао хор, а гдје-кад мирносице одма послије ријечи: „Venite...“, а пред ријечима „Surrexit Christus...“

Осим овога, срета се у рукопису још један нови стих: „Ad tumulum venire gementes“ (код укопа дођоше нарицајући), који су говорили три ђака при уласку жена у гроб да траже убрус. Затим се срета стих: „Ad monumentum venimus plorantes, angelum domini sedentem vidimus et dicentem, quia surrexit Ihesus.“ (Дошли смо код гроба плачући и виђесмо анђела Божјега гдје сједи и говори, да је ускрсао Исус); — њега су пјевале жене, враћајући се од гроба. Сви ови стихови, што се сретају у разним рукописима, увеличавају обим мистерије, али мало помажу развићу драматске радње. Најбоље је овоме помогао додатак мистерији „Victimae paschalis“ (ускршње жртве), која је састављена у половини XI-ог вијека. Она је доста рано убројана у црквени устав. Због тога, а ушљед свог драматског карактера, који је нарочито лада у очи у другом — дијалогском њеном дијелу — она је приједошла у црквену драму. По рукописима првог ступња развића мистерије, ток „victimae paschalis“ преставаља се овако:

Чувши мирносице анђелско извјешће, да нема у гробу Господа, већ да је устао — окрећу се хору и пјевају антифоне од три стиха:

Victimae paschali laudes immolant christiani, Agnus redemit oves, christus innocens Patri reconciliavit peccatores, (Хришћани приносе похвале ускршњој жртви јагње је искупило овце, невини Христос удружио је грешне оцу.)

Mors et vita duello conflixere mirando (смрт и живот чудно су се сударили).

Dux vitae mortuus regnat vivus*) (умрли вођа живота влада жив).

Послије ових антифона један од пјеваца хора, окрећући се мирносицама, предлаже им питање овако:

„Dic nobis Maria, (кажи нам, Маријо).

Quid vidisti in via?“ (што си виђела у путу?).

На ове ријечи једна од мирносица одговара:

„Sepulchrum christi viventis (сахрањеног Христа жива).

*) Pariz, II. У више рукописа сваки стих антифона врше мирносице редом.

Et gloriam vidi resurgentis“ (и славу повраћену видјела с м)

Затим опет јој исти пјевац предлаже исто питање, на које друга жена одговара:

Angelicos testes (свједоке анђелске).

Sudarium et vestes (убрус и хаљине).

Пјевац и трећи пут понавља исто питање, на које одговара трећа жена:

„Surrexit christus. spes mea, (устао је Христос, нада моја).

Precedet suos in galileam претеће своје у Галилеју).

Сад се пјевац окреће хору и тврди истинитост Маријине приче шљедећим ријечима:

Credendum est magis soli Mariae veraci, (Већма треба вјеровати праведној Марији).

Quam judeorum turbae falaci.“ (Него замршеној варљивости јудејској.)

Хор је завршавао стихове:

„Scimus christum surrexisset a mortuis vere, знамо, да је доиста Христос устао из мртвих).

Tu nobis visceribus misericordisere **) (ти си нама јадним побједилац и краљ).

Примјетићемо да се у овим стиховима завршетка „Victimae paschali“ не слажу сви рукописи једнако са другим. Неки излажу само други — дијалогски њен дио, а неки сав у цијелости. Тако исто и обављање другог дијела није у свима рукописима једнако: у неким питање „dic nobis“... предлаже се три пута, у неким два, а у неким само једанпут.

На другом ступњу свог развића у састав мистерија јавља се сцена доласка Апостола Петра и Јована код гроба. Сцена се та састоји у томе, што, послје пјевања антифона: „Surrebant duo simul“... (трчаху двојица заједно), духовна лица, што престављају Апостоле, хитају гробу, дознају од Анђела за ускренуће Господње, узимљу из гроба мртвачки покров, показују га народу и говоре:

„Cernitis, o socii...“ (окрените се, о другови). У овом облику ова се сцена јавља готово у свима споменицима мистерија другог ступња њиховог развића. Најпрви стихови јављају се у пунијем облику и то је нормални облик пуније редакције. — Ево је:

**) Paris II.

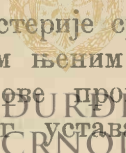
„Quis revoluit nobis ab hostio lapidem, („ко нам је одвалио камен од жртве).

Quem tegere sanctum cernimus sepulchrum?“ (чије свето тијело тражимо да сахранимо?).

Quem queritis, o tremule mulieres in hoc tumultu plorantes (gementes)? (кога тражите о дрхтуће жене, на овом гробу плачући?).

Ihesum Nasarenum, chucifixum querimus. (Исуса Назарејанина, распетог, тражимо).

„Non est hic, quem queritis, sed cito euntes nuntiate discipulis eius et Petro, quia surrexit Ihesus“ (није то, кога тражите, већ лагано идући јавите његовим ученицима и Петру, да је устао Исус).

На овом другом мистерије су се у најпростијем облику обављале овако: пред самим њеним почетком ишла је процесија пут гроба и за вријеме ове процесије пјевао је хор антифоне, позајмљене из црквеног устава. У ово су вријеме долазили клирици, обучени у женским хаљинама, код мјеста, што престављаше гроб господњи и пјевали су: „quis revoluit...?“ (ко нам одвали?..); за овим су их друга два клирика, што су били у пећини и престављали Анђеле, питали: „quem queritis...?“ (кога тражите?), на што су добили одговор: „Ihesum Nasarenum.“ (Исуса Назарјанина..) Сад су их Анђели извјешћавали о ускрснућу господњему, а женскиње су започињале пјевати антифон: „Ad monumentum venimus...“ (на гроб дођосмо...), иза њих пјевци други антифон, који се започиње ријечима: „surrebant duo simul...“ (трчаху двојица заједно). Сад би се јављали на сцену два клирика мјесто Ап. Петра и Јована, живо би се примицали гробу, па би један сачао унутра и при самом уласку пјевали би:

„Cernitis, o socii, ecce lintheamina et sudarium et corpus non est in sepulchro inventum.“ (Виђите, о другови, гле чудо: ни платна, ни покроба, ни тијела нема у гробу). За тим су они улазили у гроб, узимали су покров, што су га ту нашли и показивали народу говорећи:

„Surrexit dominus de sepulchro“ (устао је Господ из гроба).

Иза овога мистерија се завршавала обичним:

„Te Deum laudamus“ (тебе, Бога, хвалимо).

На трећем ступњу латинске ускршње мистерије достижу јаче развиће. С врло малим изнимком, готово сви споменици садрже сцену, како се Исус Христос јавио Марији Магдалини и њен разговор са њом. Сцена ова представља много драматских момената, те се због тога на овом ступњу развића латинска мистерија понајбоље приближује обичним литературним драматским производима. Ево како се та сцена обављала:

Послије антифона „Ad monumentum venimus“ (код гроба смо дошли), Марија се Магдалина скреће лицем гробу и говори стихове ове:

„Quem venissem ungere dominum, (Кад сам дошла била да мажем Господа).

Monumentum inveni vacuum, (Нашла сам гроб празан).

Et nescio recte discernere (И не знам тачно предидјелити).

Ubi possim magistrum quaerere. (Гдје могу да тражим учитеља).

BIBLIOTEKA

En lapis est vere depositus (Где, камен је заиста одваљен).

Qui fuerat cum signo positus — (Који бијаше са знаком постављен).

Comiserant locum militibus: (Мјесто које шљедоваху војници).

Locus vacat eis absentibus (Празно бијаше у њином осуству).

Dolor crescit, tremunt praecordia (Бол расте, прса дрхте).

De magistri pii absentia, (Због осуства побожног учитеља).

Qui salvavit me, plenam vitiis, (који ме је спасао, пуну грехова).

Pulsis a me septem daemoniis.“ (ишћеравши из мене седам ђавола).

У овим стиховима, као што се види, избија тужно расположење Марије Магдалине, која је свестрано обузета мишљу о свом прељубазном учитељу. Док Марија пјева ове стихове, код ње долази човјек (dominica persona),“ па је пита:

„Mulier, quid ploras?“ (Жено, што плачеш?). Ова не познаје Исуса, па Му се обраћа с молбом:

„Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum et ego eum tollam.“ (Господине, ако си га ти узео, кажи ми, гдје си га метнуо, ја ћу га узети).

Сад се Исус окреће Магдалини и познатим јој гласом говори: „Maria!“ (Маријо) — Она Га познаје и ријечју „Raboni“ (учитељу) притрчи и пада Му пред ноге, али јој Он не дозвољава, да Га се дотакне, већ је шаље да каже браћи, која још не знаду, да је устао из гроба. — Ето ово вам је сцена, која се јавља као карактеристична особина мистерије латинске на трећем ступњу њеног развића. Али ми не налазимо сагласности у свима рукописима при излагању ове сцене, бар онакве сагласности, какве видимо при споменицима мистерија другог ступња. Тако на пр. налазе се у прашким рукописима такве особине, каквих нигдје нема. По њима. Марија Магдалина, послје стиха: „Ad monumentum venimus“ (на гроб смо дошли), окреће се пут гроба, а хор пјева стих:

„Aeviva, noli pleri, Maria!“ (живио, немој плакати, Маријо). Затим она силази у гроб, а хор пјева:

„Maria stabat ad monumentum“ (Марија стајаше на гробу), а она за ово вријеме разгледа пештеру, и, увјеривши се, да нема у гробу тијела Господњег, окреће се натраг и загледа мушкарца гдје стоји Исус, али Га она не познаје, већ држи, да је баштован, па га црпа.

„Tulerunt dominum meum et nescio ubi posuerunt eum“ (Узеше Господа мога и не знам, гдје га метнуше), за овим је шљедовала ријеч Исусова, са којом се управо и почиње сцена појаве и пошље ње у свима рукописима настаје стих „Dic nobis...“ и сцена доласка Апостолског на гроб. Мистерија се почињала антифонима:

„Aromata preciosa querimus“ (мириса скупочијеног тражимо) зато мирносице иду код трговца да купе аромата; овај трговац, у прашкој мистерији из XII в. морао је пјевати: *da bo vobis unquenta optima*“. (Даћу вам најбољи балсам...) и у исто доба давати мирносицама аромата.

Од свију мистерија које су до данас познате, најподробнија је француска мистерија „Orleans“ и само она између свију француских мистерија, садржи у себи сцену доласка апостола на гроб Спаситељев.

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

СРПСКЕ ЈУНАЧКЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ

Ударац Турака на Васојевиће на Божић у јутро 1842 год.

Полећеле до три чавке црне,
А за њима до три ластавице.
Лете типе жупнијем џаматом
На бијелу Авдулову кулу.
То не бјеху до три црне чавке,
Него бјеху три жалосне мајке:
Једно мајка Дурмиш капетана,
Друго мајка Суља барјактара,
Трећа мајка Гусинчића Вејса;
Пред Авдулом диван учинише,
И овако њему поворише;
„О Авдуле, поносита дико,
Мож ли знати није давно било,
Кад си силну окренуо војску,
На Полицу те си ударио
Ви никаква ћара не добисте,
Нако браћу своју изгубисте, —
Вашу браћу а наше синове;
А ти имаш пет Авдуловића,
А Ја имам пет Таировића
И сви десет да су погинули,
А сам Дурмиш да је остануо —
Свакојега он би осветио:
Ал за благо али за јунаштво,
А ти за то ни абера немаш.“
То рекоше, па се измакоше,
А приђоже до три ластавице —
То бијаху буле удовице,
Од Турчана заклонише лице,
Бијелу му руку пољубише
И овако њему говорише:
„О Авдуле, несуђен ђевере,
Знаш, ђевере, није давно било,
Кад си силну окренуо војску,
На Полицу ш њоме ударио —
Ви никаква ћара не добисте,
Него браћу вашу изгубисте,
Вашу браћу, наше господаре,

Ми смо тебе Боже вјере дале,
 Да се младе удават' нећемо,
 Докле браћу твоју не осветиш —
 Вакат дође да се удајемо.“

Кад то зачу Авдул капетане —
 Проли сузе низ бијело лице,
 У јаглуку сузе покупио,
 А булама тако говорио:

„Баш тако ме не родила мајка,
 Но кобила која ми дорина,
 Ако нећу војску покупити,
 На Полицу ш њоме ударити,
 И моју ћу браћу осветити,
 Моју браћу ваше господаре:
 За свакога брата по двојицу,
 За Дурмишу Бошка и Перишу,
 И Савића те три Пантовића,
 Нек јунаци гину за јунаке;
 За нашега Суља барјактара
 Погубићу Смаила Ђукића
 И делију Нова Пантовића;
 За нашега Вејса Гусинчића
 Погубићу Марка Бабовића,
 И дијете Николу Лешића,
 Нека кука Николлина мајка;
 За нашега Омет Баба деда
 Погубићу до два Машовића
 По имену Јова и Пенаду,
 Нек двојица иду за једнога“

Турчин збори, а Бога не моли,
 Као што му ни помоћи неће.

Па довати дивит и артију,
 Те написа ситну бурунглију,
 Отправи је Колашину граду,
 А на руке Лалевић Насуфу:

„Знаш ли, побро, није давно било,

На Полицу кад смо ударали,
 Ту никаква ћара не добисмо,
 Нако браћу нашу изгубисмо:
 Сина твога, побратима мога,
 Па и сада сједи несвећено —
 Сакупи ми љуте Колашинце,
 Брзо с њима да си у Врбицу,
 Јер оћемо с војском на Полицу“.

Ону посла, још четврту пише,
 Те позива турске поглавице,
 А још ш њима силовиту војску.
 Када књиге у мјеста стигоше,
 Главари се на ноге дигоше,
 И велику војску сакупише,

Шњом дођоше у Врбицу равну
 Баш под кулу Авдул капетана.
 Кад се веља сила сакупила,
 Ал да видиш Авдул капетана,
 Живо му се срце насмијало,
 Па на себе ћурак пригрнуо
 Па га ето међу главарима,
 Те се ш њима пита и рукује
 И Турцима ожђедлије дава,
 Па говори; „чујте браћо драга,
 Ала била и тако ми дина,
 Полицу ћу огњем запалити.
 У Будиму с војском навалити
 И ту неке мислим погубити:
 Погућићу Јанка Малевића
 И делију Арса Бабовића,
 Од Петњица Отовић Радоњу
 И још неке мислим погубити
 Па ћу на Лим ата напојити,
 Код цркве им конак учинити
 И бијелу огњем запалити.
 Уз нахију с војском окренути,
 Калуђера на колац набити,
 Банетана Цема погубити.
 Да ми аге афериме дају,
 Како ли сам браћу осветио.“
 Он говори; „додомљени,
 Свога ата дебела закрочи,
 Сву за собом војску окренуо,
 На Полицу удрит' наумио.
 Најпрви је Авдул капетане,
 А за њиме Мурсел барјактаре,
 Па остала сваколика војска.
 На Љешницу здраво претурише,
 Ту је Авдул раздвојио војску,
 Он на троје подијели војску:
 Први дио војске одвојио,
 Па дозива доброга јунака:
 „Љута гујо Макаровић Мујо,
 Ево тебе пет стотин' војника
 Те их води врхом од Горажда,
 Те ухвати на гробље Загрецко,
 Тамо су ни два крвника стари:
 Тамо ни је Бошко и Периша
 Чим ће чути пушке по Горажду,
 Повика ће хигре Заграђане —
 Ви чекајте те посијеците,
 А немој се, Мујо, препанути,
 Јутрос им се Божић придесио,
 Испијају првенику вино,

Одбацили пусат и оружје
Све ћу свршит' што сам наумио.“

Други дио војске одвојио,
Па дозива Елезовић Спаха:
„Побратиме, Елезовић Спахо,
Води собом пет стотин' Турака,
Ајде ш њима на дно Коловрата.
Ако какво влашче штрлијекне,
Ви чекајте те посијеците.“

Дивно Авдус војску уредио,
Добар дио себе оставио,
И свијема тако говорио:
Да ће удрит' на Новову кулу,
И Нова ће жива ухватити
Мојом ћу га сабљом погубити.

Пошто Авдул војску уредиој
Но да видиш Макаровић Муја,
Он дохвати петстотин' пјешака,
Па га ето врхом од Горажда,
Спао узе петстотин' коњика,
Да ухвати на дно Коловрата ;
Авдул иде на Новову кулу,

Пуче пушка заметну се кавга.
Тад биједа клицовада вида,
Вида кличе у Заграђе виче,
По имену Бошка Пантовића —

„Зло видјутро Соколе и Периша
На Горажду ударише Турци!“
Кад то зачу Бошко Пантовићу,

У руке му бјеше купа вина,
Купу баци, а пушку дохвати,
И од земље на ноге скочио,
И овакву ријеч бесједио :

„А Периша, мој соколе сиви,
На Горажду ударише Турци!“
Опет виче што му грло даје :

„А камо ве, Тока и Никола,
И соколе Милошевић Јоко,
И делија Секулићу Јосо ;

А Камо те Спасојевић Арсо —
А напријед ако Бога знате,
На Полицу ударише Турци!

Соколови ка љути лавови,
Истрчаше на гробље заграцко,
И од Муја прије ухватише,
Ту нађоше два добра јунака,

Ђе метериз бјеху ухватили :
Једно бјеше Томо Делевићу,
Оно друго Марко Бабовићу.

Погледаше по Полици равној,

Погледају по пољу барјакe,
 Ка по небу дебеле облаке.
 А бију се храбри Поличани,
 У то стаса Макаровић Мујo,
 Да уфати на гробље Заграцко.
 Ту га жива дочекала муња
 Јунак Бошко с десетињу друга.
 Живо огањ на Турке просуше,
 А милога Бога поменуше.
 Убише се боја жестокога,
 Од њинога краја сиротнога.
 Тако им га Бог и срећа дала,
 Одмах они поломише Турке.
 Јадни Турци плећи обратише,
 Поличани Бога споменуше,
 Турске главе сјећи започеше.
 У највишем боју жестокоме,
 Виче гласно јуначки витезу
 По имену Бошко Пантовићу:
 „А напријед браћо Поличани!“
 А из села Турке ишћераше.
 Двадест турских глава посјекоше,
 За њима се Срби натурише,
 Но се добар јунак издвоио
 С голим ножем у бијеле руке
 И посјече Мешу буљубашу.
 Више јунак Малошевић Јоко,
 Што учини Бошко Пантовићу,
 Па угледа Амида Ошћа:
 Оно виђе Јанко Малевићу,
 Па угледа Бучановић Арја
 Те му турску откинуо главу.
 Оно виђе Марко Бабовићу,
 Што учини, Јанко Малевићу,
 Па пристиже Јашара Бабића,
 Те му турску откинуо главу;
 Оно виђе Ђукићу Рустаме.
 Што учини Марко Бабовићу,
 На турчина јуриш учинио,
 Те му скиде са рамена главу.
 Оно виђе Машовић Ненада,
 И ш њим соко Кастратов Милета,
 Двије турске главе посјекоше.
 До Љежнице Турке испратише,
 Ту крвава боја раздвојише;
 Отолен се Срби повратише,
 На Полицу здраво искочише,
 Сал Ђукића Смаја изгубише,
 Онда главе турске избројише.
 Двадест и пет глава посјекоше.

Из збирке Вука Ацића-Васојевића.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЖЕНСКЕ ПЈЕСМЕ.

I

Шећер Анђа под гором сјећела,
 Сама собом Анђа говорила:
 „Давор, давор, моје бјело лице,
 Да м' је знати ко ће те љубити:
 Да знам да ће момче нежењено —
 Отишла бих на честе дућане,
 Накупила меда и шећера,
 Бих т' мазала док те намазала —
 Кад ме љуби нек сам њему слатка;
 Да ја знадем да ће те удовче,
 Ја бих пошла у гору зелену,
 Набрала бих грка и чемера,
 Бих мазала док те намазала —
 Кад ме љуби, нек сам њему грка.“

II

Кренула се дилбер Данка
 У род да иде,
 Сусреће је стари свекр
 Бе с својиме греде.
 Дилбер Данко, душо моја,
 Јесте л' сви здраво?
 Сви смо здраво, мио свекре —
 Твој син не био!
 Колика је зимна нојца
 Не преврне се;
 Обрни се, преврни се,
 Студен камене —
 Студено ти мајци срце
 Ка' што је мени.“
 Врћ се дома, снахо моја,
 Караћу га ја. —
 Или карај ил' не карај —
 Не врћем се ја.

III

Засјала се мјесечина,
 Ка' бијели дан;
 Зацрње се ђедетина
 Као црни враг.
 Мене мајка ђеду даје —
 Што ћу ђеду ја?!

Кад ја кренем на пјевање —
 Мене ђед не да;
 Кад ја кренем на играње —
 Ни ту ми не да;
 Друге су ме научиле,
 Бог им здравље да:
 Окени му ножетине,
 Да те не фата;
 Извади му прне очи,
 Да те не гледа;
 Учини му масалицу
 Да се накљуца,
 И простри му постелицу
 Нек се ваљушка,
 Па убери танки прутућ,
 Те га покудај.

IV.

Сјела Јана на пржину,
 На пржину у крај мора;
 Ко тудије пролазаше,
 Свјан Јанки говорише:
 Мич се рече шећер Јано,
 Да те море не однесе,
 Да те вјетар не ридесе,
 Да те снијег не замете.
 Па нека ме море носи,
 И нека ме вјетар бије,
 И нека ме снијег мете —
 Кад ме неће војевода.
 То зачуо војевода:
 Шећер Јано, душо моја,
 Опери ми махрамицу!
 Војевода, душо моја,
 Бистра ј' вода у облаке,
 Ђирит сапун на дућане,
 Мермер плоча на далеко.
 Шећер Јано, душо моја,
 Бистра вода — очи твоје;
 Ђирит сапун — рука твоја;
 Мермер плоча — прси твоје.

Из збирке Илије Н. Златичанина.

НАРОДНЕ ПРИЧЕ.

Бед и баба.

У једном мјесту живљели ђед и баба, а сиромаси љути, убоги — ништа по Бог живи имали нијесу, без једно решето и једну кустуру (мало гвозђе те се са њим нађе стружу). Бед рекне баби:

„Или си радија решетом на воду, или кустиром у дрва, и то, које прво дође, да оно друго не пуштаје у кућу?“ Баба рече:

„Ја ћу решетом на воду.“ И тако ђеду остане да иде у дрва, и крену обојица једанак. Бед некако мало по мало убере време дрва кустиром, јер није смио сухих кѹпити и дође дома. А баба сирота, напуњај воде у решето, решето ка' решето просипљи, ваздан крчми воду, не мога скупити ни мало. И кад бѹ мрач, дође, кад ли ђед донио дрва, затворио врата, грије се.

„Беде, викну баба иза врати, оли ме пуштити у кућу?“

„Хајд' с Богом. овамо ми га нећеш привирет,“ рече ђед. Те она грдна, стара кукљата крене поноћи и сву ноћ је тумарала. Сјутра дан, идући кроз једну пустињу, потрефи на једну пећину, и види, да су ту козе лежале. Она одма начини метлу, омете пећину. Кад ли у вече букну дивље козе и напуне пуну пећину. Кад видјеше чисту пећину рекну:

„Ко нам је ово очистио, Бог му да?“

Баба из једног краја рекне: „Ја сам, Бог вас сачува' и добре сте дошле!“

„Ходи бабе, рекну, ходи, ти си може бити и гладна, да нас помузеш, и да сркаш.“ Баба живо послуша, те их помузе, и напи се ситана. Онда им исприча, како има једног ђеда, и како је ђедан, и били мало и њему понијела. „Понеси, понеси!“ рекну козе. Баба узме и понесе, припне се на кров од куће, раскрије мало, кад ли се ђед сѹћурио покрај огња, погнуо главу, а савно се од глади, ка гундач. Баба поче просипати од млијека кѹп по кап ђеду на кољена, он се сиромасни и лацни, трећу, четврту, онда диже главу, погледа на више и рече: „а које си ти горе, које?“ Баба рекне: „Ја сам, ђеде, ја, оћу ли тамо?“ „Ела, Бог ти дао!“ и баба сађе, и донесе млијека, те насрка ђеда, узме га са собом, и пође међу козе са њим и ту помоћу тих коза доста су лијепо по сиромашки живљели.

Морска жена.

Близу Приморја у једном мјесту неком млинару све нешто јело брашно, те се око витла налазило. Свако јутро, кад је у млин долазио, налазио је све очишћено, ни трун брашна није било. Намисли, да чека, и пође једну вече да чува, кад ли у поноћи отвори се млин и уљеже крупна, једра морска жена, дебелих усана и почне да кѹпи брашно. Он се био скрио, те, кад се она сагну, скочи, ухвати је и одведе дома, а кошуљу јој закључа у скрињу; дадне јој друге хаљине и узме је за жену. Са њом је имао два ђетића и двије ђевојке. Кад најстарији син приспије на женидбу, за вријеме свадбе било је коло. Народ је говорио овој жени: „Што не играш, а син ти се жени?“ „Не могу, рекне, ако ми нећете

дати ону моју кошуљу“. Муж јој је извади из екриње и дадне јој је. Кад она обуче своју кошуљу, поигра једанпут, па онда полети, оставивши дјену и побјегне опет у море, откуд је и дошла била.

Из збирке Луке Јововића, учитеља.

НАРОДНЕ ИГРЕ.

Орача.

Направе се двојица у прљаве хаљине, зафоше главе, ставе дугачке брке од вуне, метну по једну спицу у зубе, те зборе брчкаво. Кад се тако наредe, узму по једну тољагу, па њоме ору по кући, сију пепео, хајкају обојица и напошљетку се срету, те ће један: „Који си ти, чоче, те ореш на моју бабовину?!!“ „Не знам ја чија је бабовина — одговара други — земља је моја, ораћу је“. Други га дуго моли и куми, спомињући у томе најсмјешније ријечи, којима се свако смије, као н. пр.: „Мак' се с моје бабовине, кумим те брзином криве Петране Перишине“ (баба, која не може ни преко прага) и т. д. Други оре, не окрећући се на њега. Напошљетку, први га гађе пепелом, вичући: „Та а-а!“ Други пане као мртав на сред куће; овај сад, видећи, да је убио чојка, усплахири се, гледа је ли жив, тражи љекара, жали се другијема, како је нагазио на крв и како мора бјежати. Присутни му говоре: „Немој бјежати, напаст ти је од њега била, сви ћемо се за тебе ваклети пред судом“. Али све то не помаже, он зове жену, купи дјену и одлази.

CRNE GORE ĐURĐE
Mizga
CRNOJEVIĆ

Ухвате се у коло сасвим спучено десет до двадесет друга, сваки држи чврсто до себе трећег друга за пас, а један уђе у коло, надајући се, да ће из истога на силу изаћи. Коло, у коме наизмјенице по два и два друга пјевају, непрестано се окреће и у том окретању варају онога, што је међу њима, указујући му по мало отвора за излазак, но чим овај крене, да изађе, прибије се друг к другу, те му онемогуће излаз. Сад он поново гледа, гдје је најбоља прилика за излаз, па тамо и навали и ако пробије коло, ступа на мјесто онога, испод чијих је руку изашао, а овај иде на његово мјесто и тако се мијењају, док им год буде воља.

Добар трговац.

Уговоре се двојица тајно, н. пр. именују пушку, па што год иза те ријечи помену, биће оно, што су њему намијенили. Послије тога дођу у друштво и један се од њих истиче, да би погодио, макар му коју ствар намијенили, да купи; онај његов друг говори, да тониј ем огуће и најпослијед оће да се увјере. Овај зажмури, а други покаже претом н. пр. на капицу. Сви повичу: „То ћемо за њега.“ Ствар је одабрана и он отвори очи. Сад га пита онај његов друг: „Ко си ти?“ „Ја сам добар трговац“, одговара он. „Што купујеш?“ говори један од присутних; а он: „Свашто“. Његов

онај друг пита га за све, што му може на ум доћи, као н. пр.: „Би ли купио катао, вериге, кадуч, навћи, лопату, ожипцу?“ и т. д. Најпоследњи помене пушку, а одмах иза ње капицу и иза тога дода: „Што је за тебе?“ „Капица!“ одговара трговац. Сви, којима није ова игра позната, чуде се, како је погодио, а коме је позната, он не казује.

Забилежио Јоко Т. Вукчевић.

НАРОДНЕ ЗАГОНЕТКЕ.

Бака сједи на крај пута, сама собом шепртли: куку томе до смрти, ко на мене напрти (гвожђа од лова).

Роди уривак теде (вријежа и тиква).

Јела јелика листа је велика, име јој је јеина а зове се јушаица (барјак).

Донесите шетље петље, јер осташе шиње миње на попове њиве (вреће за жито).

У првеној кошуљици дрвено срце (трешња).

Стожер роди јарице, на главе им капице (дуб са желудима).

Четири ходитеља, два бодитеља, два лопатача и два завртача (коза).

Четири кокотића у једној затвореној тикви стоје (орак).

Пет друга пољем виду, а пет под стогом стоје, пет што пољем иду суви су, а пет што су под стогом мокри су (прсти од руке кад жена преде).

На реп око има (тигањ).

Нешто црно су ноћ цара вара (бува).

Ни шушти ни пршти кроз гору паса и свако је виђе (магла).

Шушти пршти брзо гору паса нико га не виђе (сјевер).

Мање од ораха, а веће од љешника а на њега прозора више него на краљеву кућу (напрстак).

Миш пуће по врх куће, плете гаће путоваће (дим по врх куће).

Сједи господин у двору, брада му на двору (огањ и дим).

Међед стоји у планину, опасат је јарином (брдо покривено снијегом).

У прољеће млин, а у јесен клин (клас жита).

Скупио Милован Лопичић, ученик Бог.-Учит. школе.

НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ.

(Скупљене по Црној Гори по азб. реду.)

Кад би сви људи чињели добра, колико би могли, мање би било зла на свијету.

Кад имаш гостију у кући, не дирај жену и кокош.

Ко ми за леђима збори, за леђима ми и стоји.

Ко нема непријатеља, не вриједи ништа.
 Као да је стао на сугреб.
 Кад што тајно збориш, виђи, да ти није ко под капом.
 Кудије може, тудије пуцај.
 Ко гледа на Бога, дају му за Бога.
 Куј ковачу за погачу.
 Ко ти не захваља на ораху, неће ни на товару.
 Куда је вода прије текла и опет ће.
 Какав је, сунце ми га не гријало!
 Лако је туђи ручак жвакати.
 Лако је сити бенетати.
 Лако је мудра свјетовати.
 Лако је луда преварити.
 Лако је рањену јекнути.
 Лако је аги беговати.
 Лако је ђутурума с мјеста помакнути.
 Лако је старој баби приметити кавгу.
 Лежући, опадући; идући нападући.
 Лако се потурчити, но није растурчити.
 Лак ти рад, лака ти храна.
 Лежи а режи, липсаје а пеује.
 Лаже не соли.
 Лаже пут, куда иде.
 Липсао би му на прогу.
 Љубав за љубав, а сир за паре.
 Људи се не пријатеље за тај свијет, него за овај.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Приближио А. Ј. учитељ.

Ј У Б И Л Е Ј С У Н Д Е Ч И Ћ Е В

6 Априла т. г. навршује се педесет година отвореног родољубивог живота и књижевног раденика проте Ј. Сундечића, познатог српског пјесника. У овај се дан слијева педесетогодишњица његовог брачног и свештеничког живота. Браћа Срби из Котора приређују дан славља да га на свечани начин ознаменују. Цетињско грађанство намјерава примити живо учашће у весељу свог омиљеног Сундечића.

О овом ћемо се позабавити у идућем броју наше „Луче“ мало по-
 дробније.

Друштвени Гласник.

Господин Ј. П. Табурно, Србин инжењер у Русији и г. Перо Вукић пријавили су се преко уредника „Луче“ за редовне чланове уједињених друштава „Цетињска Читаоница“ и „Горски Вијенац.“ За то су и отпра-
 вили потребну чланарину.

ПЕТАР А. ВАСИЛИЧИКОВ

ПУНОМОЋНИК „РУСКОГ ЦРВЕНОГ КРСТА У ЦРНОЈ ГОРИ“

19. Фебруара ов. г. преселио се у вјечност **Петар А. Василичиков** Поред великог гласа, који је овај Словенин стекао у својој земљи, његов родољубиви рад обухватио је и пашу земљу. —

Кад је букнуо рат у Херцеговини 1875. године за слободу подјармљене Словенске браће, друштво „*Црвени Крст*“ пошље у Црну Гору санитарско друштво под управом овога одушевљенога великана, који са Георгијевском Обћином 30 Децембра исте године стигне на Петигње

Овдје он одма отпоче свој санитарски рад, ердачно примајући убојите војнике, којима са својим друштвом лијечење и свестрано их укрепљиваше, те му се с правом рећи може :

Од љубави рода
Ништа није јаче:
Она као сунце —
На видик искаче.
Она вазда смјело
Родољубе води —
Гдје јунаци лете
Жељеној слободи.
Пазио си бједне,
Као дјете мајка,
А љубилац прави,
Био си јунака!

Петар Василичиков имао је да се бори са великим препонама, које му сметаху отпочети његов санитарски рад, јер онога времена бијаху рањеници навикли лијечењу народних љекара Иличковића, те се тешко саглашаваху допустити доктору хирургу, да учини нужну операцију.

Осим ове Даниловске болнице П. Васиљчиков отворио је био болнице и на: *Бегушима*, *Грахову*, *Жути* и *Даниловуграду* и шиљао је тамо неки дио милосрдних сестара са докторима *шеретевитије* и *хирургије*, у којима су се примали рањеници са сјеверне и источне стране, добивајући храну, одјело и лијечење бесплатно, а осим тога и новчану помоћ.

Петар Василичиков био је врло омиљена и уважена личност, те се његово име широм Црне Горе и Херцеговине са великим уважањем про- нијело. Њега је Свијетли Владајући Двор због своје изванредне доброте и родољубља према црногорскоме народу толико заводио, да га је наш Књаз Господар при новорођеној шћери, Књагињици Софији, позвао, да заступа при крштењу 8. Маја 1876. године Његово Височанство Великога Књаза Цесаревића на Цетињу.

Уморен великим народњим радовима, морао је оставити овај претешки хуманитарни рад, и отићи у Петроград, премда и отуда није престао ра- дити на корист и побољшање црногорских и херцеговачких рањеника, који са Васојевићком сиротињом бијаху прекрилили све поље Цетињско.

Како се бијаше слегао велики свијет сиротиње, коју издржаваше „Црвени Крст“ и племенска села по Црној Гори, толико се осјећаше све већа и већа потреба, да се народ сачува од смртне глади, те је „Црвени Крст“ из Петрограда поново послао у Црну Гору Петра Василичикова те се сваки са радошћу и пијететом Књазу Рускоме (како га народ нази- ваше) обраћаше, надајући се у његову очинску и познату дарешљивост, а он као осјетљива мајка, свакоме пружаше помоћ.

Василичиков је имао и своја богата стоваришта робе руске, која се сиротињи дијељаше, и то: на Цетињу, Његуше, Грахову, Ријечи, Дани- ловграду, Кучима и Васојевићима, а уз ово је дијелио и извјесну новчану помоћ.

Послије закљученог мира 19. Фебруара 1878 године г. Васиљчиков натраг се са санитетом у Петрограду повратио.

Покојника оплакује сваки Црногорац, који је његову честиту и пле- мениту душу познао, која ће се иле на дуго година са пијететом спо- мињати, што се наше Цетињско грађанство и дијелом посвједочило, одавши му достојну част при парастоу, кога је отслужило Високопреосвећени Митрополит *Митрофан* са својим свештенством, на коме је присуствовао Министар Просвјете госп. Војвода Симо Поповић, г. г. чиновници све Цетињско грађанство.

Бог му покој дао! лака му руска земља, коју је ватрено љубио!

Ф. Радичевић.

† МИЛУТИН И. ГАРАШАНИН

Крајем фебруара мјесеца преселио се у вјечност Милутин И. Гара- шанин, један између најспремнијех синова Шумадије, члан Српске Ака- демије наука. Вршио је више државних дужности, а смрт га је затекла као српског консула у Паризу.

Бог да га прости и помилује!